

O POVESTE AMERICANĂ

Nu m-am născut Primă Doamnă și nici senator. Nu m-am născut membru al Partidului Democrat. Nu m-am născut avocat sau susținător al drepturilor femeii și ale omului. Nu m-am născut soție sau mamă. M-am născut în America mijlocului de secol XX, un loc și un timp al oportunităților. Am fost liberă să fac opțiuni ce le-ar fi fost imposibile generațiilor anterioare de femei din țara mea și care sînt de neconceput pentru multe femei din lumea de astăzi. Am ajuns la maturitate într-un moment de apogeu al schimbărilor sociale și am luat parte la bătăliile politice privind însemnătatea Americii și a rolului său în lume.

Mama și bunicile mele nu ar fi putut să trăiască viața pe care am dus-o eu; tatăl și bunicii mei nu și-ar fi putut-o nicicînd imagina. Dar ei au îndeplinit față de mine promisiunea visului american, care a făcut ca viața și opțiunile mele să devină posibile.

Povestea mea începe în anii ce au urmat celui de-al doilea război mondial, cînd oameni ca tatăl meu, care își slujiseră țara în luptă, se întorceau acasă pentru a se așeza, a-și face un rost și a-și întemeia o familie. Era începutul erei Baby Boom¹, un timp al optimismului. Statele Unite salvaseră lumea de fascism, iar acum țara noastră lucra pentru a-i aduce pe foștii adversari laolaltă, în efortul de a contracara consecințele războiului, întinzînd o mîna foștilor aliați, dar și

¹ Explozie demografică înregistrată în Statele Unite și în vestul Europei, în anii 1950 (n. tr.).

foștilor inamici, asigurînd pacea și contribuind la reconstrucția unei Europe și a unei Japonii devastate.

Deși Războiul Rece contra Uniunii Sovietice și Europei de Est începea, părinții mei și cei din generația lor se simțeau în siguranță și optimiști. Supremația americană nu era doar rezultatul puterii militare, ci și al valorilor noastre și al abundenței de oportunități accesibile celor ca părinții mei, care munceau din greu și își asumau răspunderea. America clasei de mijloc se înălța uluitor, cu o prosperitate crescîndă și cu toate consecințele acesteia: case noi, școli mai bune, parcuri de cartier și comunități sigure.

Cu toate acestea, națiunea noastră intrase cu probleme nerezolvate în epoca de după război, în special cu problema rasială. Și au fost generația celui de-al doilea război mondial și copiii acesteia cei care s-au trezit la realitatea provocărilor induse de in Justiția și de inegalitățile sociale, și la idealul de a extinde visul american la toți cetățenii Americii.

Părinții mei au fost reprezentanții unei generații care credeau în posibilitățile nemărginite ale Americii și ale cărei valori erau înrădăcinate în experiența trecerii prin perioada Marii Crize. Ei credeau în munca grea, și nu în pretinderea de drepturi, în susținerea prin forțe proprii, și nu în autorăsfăț.

Aceasta este lumea și familia în care m-am născut la 26 octombrie 1947. Faceam parte din clasa de mijloc din Vestul Mijlociu al Statelor Unite și eram în mare măsură un produs al timpurilor și locurilor acestora. Mama mea, Dorothy Howell Rodham, era o casnică ale cărei zile se roteau în jurul meu și al celor doi frați mai mici, iar tatăl meu, Hugh E. Rodham, deținea o mică afacere. Dificultățile pe care le întâmpinau în viețile lor m-au făcut să apreciez și mai mult oportunitățile propriiei mele vieți.

Sînt încă uimită de felul în care mama a ieșit din tinerețea ei solitară devenind o femeie atît de afectuoasă și de echilibrată. S-a născut la Chicago în 1919. Tatăl său,

Edwin John Howell Jr., a fost pompier în orașul Chicago, iar soția lui, Della Murray, era unul dintre cei nouă copii ai unei familii cu strămoși canadiano-francezi, scoțieni și nativi americani. Cu siguranță, bunicii din partea mamei nu fuseseră pregătiți pentru a deveni părinți. Della a abandonat-o, practic, pe mama pe când avea trei sau patru ani, lăsînd-o singură toată ziua, zile la rînd, cu doar cîteva tichete de masă pentru restaurantul din apropierea apartamentului lor de la etajul cinci al unei clădiri fără lift de pe latura sudică a orașului. Edwin îi acorda o atenție sporadică, pricepîndu-se mai degrabă să aducă daruri ocazionale, precum o păpușă mare ciștigată la un iarmaroc, decît să ofere o viață de familie. Sora mamei, Isabelle, s-a născut în 1924. Fetele erau adeseori purtate de la o rudă la alta și de la o școală la alta, fără să se stabilească niciunde pentru o perioadă destul de lungă să-și facă prieteni. În 1927, tinerii părinți ai mamei au obținut în final un divorț – rar în zilele acelea – care le-a atras o rușine cumplită. Nici unul din ei nu era dispus să se îngrijească de copii, așa că și-au trimis fetițele, din Chicago, cu trenul, să locuiască cu bunicii din partea tatălui în Alhambra, un orașel în apropiere de Munții San Gabriel, la est de Los Angeles. În timpul călătoriei de patru zile, Dorothy, în vîrstă de opt ani, a avut grijă de sora sa de trei ani.

Mama a rămas în California timp de zece ani, fără să-și revadă mama și arareori vîzîndu-și tatăl. Bunicul său, Edwin Sr., fost marinar britanic, a lăsat fetițele în grija soției sale Emma, o femeie severă care purta rochii negre în stil victorian și nu o putea suferi pe mama, ignorînd-o în cea mai mare parte a timpului, cu excepția momentelor în care o învăța regulile rigide ale casei. Emma descuraja vizitele și rareori îi permittea mamei să frecventeze petreceri sau alte evenimente mondene. Odată, de Halloween, cînd a prins-o pe mama colîndînd cu colegii de școală, Emma a pedepsit-o să rămînă în camera ei tot anul, cu excepția orelor cînd mergea la școală. Îi interzicea,

de asemenea, să mînce la masa din bucătărie sau să se odihnească în curtea din față. Această pedeapsă crudă a durat timp de mai multe luni, pînă cînd sora Emmei, Belle Andreson, a sosit într-o vizită și a pus capăt întregii povești.

Mama găsea alinare în natură, unde fugeau de persecuția Emmei. Alerga prin crîngurile de portocali care se întindeau pe mile întregi de-a lungul văii San Gabriel, pierzîndu-se în mirosul fructelor care se coceau la soare. Noaptea, evada în lectură. A fost o elevă de excepție, ai cărei profesori i-au incurajat înclinațiile spre citit și scris.

Cînd a implinit paisprezece ani, nu a mai putut suporta traiul din casa bunicii. A găsit de lucru ca ajutor al unei tinere mame, avînd grijă de doi copii în schimbul unei camere, al mîncării și a trei dolari pe săptămînă. Îi rămăsese puțin timp pentru activitățile extrașcolare precum teatrul și atletismul, pe care le îndrăgea mult, și nici un ban pentru haine. Își spăla zilnic aceeași bluză pe care o purta cu singura fustă pe care o avea, iar pe vreme rece adăuga și singurul pulover. Dar pentru prima dată trăia într-o casă în care tatăl și mama ofereau copiilor dragostea, atenția și educația pe care ea nu le primise niciodată. Mama mi-a mărturisit adesea că, fără perioada aceea petrecută într-o familie adevărată, nu ar fi știut cum să aibă grijă de propria casă și familie, mai tîrziu.

La absolvirea liceului, mama și-a făcut planuri să urmeze facultatea în California. Dar Della a contactat-o – pentru prima dată după zece ani – și i-a cerut să vină să locuiască cu ea la Chicago. Della se recăsătorise recent și i-a promis mamei că ea și soțul ei îi vor plăti studiile acolo. Însă, odată ajunsă în Chicago, mama a descoperit că Della o vroia doar ca menajeră și că nu va dobîndi niciodată banii promiși pentru educație. Cu inima frîntă, s-a mutat într-un mic apartament și a găsit o slujbă de birou plătită cu treisprezece dolari pentru cinci zile și jumătate de lucru pe săptămînă. Odată am întrebat-o pe mama de ce s-a întors la Chicago.

– Am sperat atît de mult cã mama îmi va oferi dragostea ei, încît trebuia sã risc și sã aflu, mi-a rãspuns. Cînd nu a fãcut-o, nu am avut unde sã mã mai duc.

Tatãl mamei a murit în 1947, așã cã nu l-am cunoscut niciodatã. Dar am cunoscut-o pe bunica Della, o femeie slabã de caracter și rãsfãtatã, îngropatã în telenovele și ruptã de realitate. Cînd aveam vreo zece ani, iar Della avea grijã de mine și de frații mei, am fost lovitã în ochi de un lanț de la poarta din curtea școlii. Am fugit spre casã, care era la trei strãzi distanțã, plîngînd și ținîndu-mã de cap, în timp ce singele îmi șiroia pe fațã. Cînd m-a vãzut, Della a leșinat. A trebuit sã cer ajutor de la vecini ca sã-mi îngrijesc rana. Cînd și-a revenit, Della s-a plîns cã o speriasem și cã s-ar fi putut rãni cînd se prãbușise. Am așteptat ca mama sã se întoarcã acasã, ca sã mã ducã la spital sã se mî se punã copii.

În rarele ocazii în care Della te lasã în lumea ei îngustã, putea fi de-a dreptul încîntãtoare. Îi plãcea la nebunie sã cînte și sã joace cãrți. Cînd o vizitam în Chicago ne ducea adesea în orașelul copiilor din apropiere sau la film. A murit în 1960, o femeie nefericitã și un mister în continuare. Dar ea a adus-o pe mama la Chicago și acolo l-a cunoscut mama pe Hugh Rodham.

Tata s-a nãscut în Scranton, Pennsylvania, ca fiu mijlociu al lui Hugh Rodham Sr. și al lui Hannah Jones. Trãsãturile le moștenise de la strãmoșii cu pãrul negru din partea mamei, mineri din Țara Galilor. Ca și Hannah, era un tip inflexibil, chiar morocãnos, dar cînd ridea pãrea cã o face cu tot trupul. I-am moștenit rișul, același val de hohote care face capetele sã se întoarcã într-un restaurant și alungã pisicile din camerã.

Scrantonul copilãriei tatãlui meu era un orașel industrial cu fabrici de cãrãmidã, de textile, cu mine de cãrbune, depouri și case de lemn cu douã camere. Rodham și Jones erau familii de muncitori harnici și metodiști fervenți.

Tatãl tatãlui meu, Hugh Sr., era al șaselea copil din unsprezece. El a început sã lucreze la Scranton Lace Company pe vremea cînd era încã bãiat și a terminat ca supraveghetor, cinci decenii mai tîrziu. Era un om blind, care vorbea șoptit, exact opusul soției sale, Hannah Jones Rodham, care insista sã i se utilizeze toate cele trei nume. Hannah aduna chiria de la casele pe care le deținea și își conducea familia și pe oricine altcineva care îi era în apropiere. Tatãl meu o venera și ne povestea adesea mie și fraților mei cum ea îi salvase picioarele.

În jurul anului 1920, el și un prieten al lui cãlãtoreau hurducãiti pe platforma din spate a unui furgon cu gheațã tras de cai. În timp ce caii se strãduiau sã urce un deal, un camion a intrat în spatele furgonului, strivindu-i picioarele tatãlui meu: A fost dus la cel mai apropiat spital, unde doctorii au declarat cã picioarele, de la genunchi în jos, nu mai puteau fi salvate și îl pregãteau pentru operație ca sã i le amputeze pe amîndouã. Cînd Hannah, care fugise în grabã la spital, a aflat ce intenționau doctorii, s-a baricadat cu fiul ei în sala de operații, spunînd cã nu va permite nimãnui sã i se atingã de picioare, decît dacã are de gînd sã i le salveze. A cerut ca doctorul Thomas Rodham, cumnatul ei, sã fie chemat de urgențã de la un alt spital în care lucra. Doctorul Rodham a examinat picioarele tatei și a anunțat cã „nimeni n-o sã-i taie bãiatului ãstuia picioarele!“ Tata leșinase de durere; cînd s-a trezit a gãsit-o pe mama lui fãcînd de gardã lingã el, asigurîndu-l cã picioarele îi erau în siguranțã și cã va primi o bãtaie zdravãnã odatã ajuns acasã. Asta a fost una dintre poveștile de familie pe care am tot auzit-o, o lecție despre cum sã înfrunți autoritatea și sã nu te dai bătut.

Hannah m-a impresionat întotdeauna ca o femeie hotãrîtã, a cãrei energie și inteligențã aveau prea puțîn spațiu de desfășurare, motiv pentru care se amesteca în treburile tuturor. Fiul sãu mai mare, unchiul Willard, a lucrat ca inginer în orașul Scranton, dar nu a pãrãsit niciodatã casa pãrinteascã și

nu s-a căsătorit, murind la scurt timp după bunicul, în 1965. Mezinul, Russell, era fiul ei preferat. A excelat la învățătură și sport, a devenit doctor, a luptat pe front, s-a căsătorit, a avut o fiică și s-a întors să practice medicina în Scranton. La începutul lui 1948 a căzut într-o gravă depresie. Bunicii mei i-au cerut tatei să vină acasă să-l ajute pe Russell. La scurt timp după sosirea tatei, Russell a încercat să se sinucidă. Tata l-a găsit spânzurat în mansardă și i-a tăiat funia. L-a adus pe Russell la Chicago, să locuiască împreună cu noi.

Aveam vreo opt sau nouă luni când a sosit Russell. Dormea pe canapeaua din sufrageria apartamentului nostru cu un singur dormitor și mergea să-și urmeze tratamentul psihiatric la spitalul veteranilor de război. Era un bărbat chipeș, cu părul și tenul mai deschise decât ale tatei. Într-o zi, pe când aveam doi ani, am băut dintr-o sticlă de cola umplută cu terebentină, lăsată de un muncitor. Russell m-a făcut repede să vomit și m-a dus la urgență. A renunțat la profesarea medicinei la scurt timp după aceea și mă numea în glumă ultimul său pacient. A rămas să locuiască lângă Chicago și ne vizita adesea. A murit în 1962 într-un incendiu provocat de o țigară aprinsă. Mi-a părut foarte rău pentru tata, care se străduise ani de zile să-l țină pe Russell în viață. Antidepresivele moderne l-ar fi putut salva și mi-aș dori să fi existat pe vremea aceea. Tata a vrut să-i dea personal tatălui său vestea morții lui Russell și a așteptat pînă ce acesta a sosit la noi într-o vizită. Când a aflat în cele din urmă despre moartea lui Russell, bunicul s-a așezat la masa din bucătărie și a început să plîngă. A murit cu inima frîntă, trei ani mai tîrziu.

În ciuda succeselor sale financiare de mai tîrziu, în adolescență tata a fost perceput – atît de sine însuși, cît și de ai săi – ca nefiind atît de îndatoritor și de încredere ca fratele său mai mare, Willard, și nici la fel de inteligent și prosper ca fratele său mai mic, Russell. El intra mereu în belea pentru că îi plăcea să conducă pe ascuns mașina nou-nouță a

vecinului sau se dădea cu rolele pe platforma din fața bisericii metodiste din Court Street, în timpul rugăciunii de seară. Cînd a absolvit Liceul Central, în 1931, credea că o să rămîna să lucreze alături de tatăl său în fabrica de dantelă. În schimb, cel mai bun prieten al său, care fusese recrutat de Universitatea Penn State pentru echipa de fotbal, i-a spus antrenorului că nu va veni dacă nu va fi însoțit de coechipierul său preferat. Tata era un atlet solid, așa că antrenorul a acceptat și tata a mers la colegiul de stat și a jucat în echipa Nittany Lions. De asemenea, a boxat și a intrat în frăția Delta Upsilon, unde, din cîte mi s-a spus, a devenit expert în prepararea de gin de casă. A absolvit în 1935 și, pe cînd țara se afla în toiul Marii Crize, s-a întors la Scranton cu o diplomă în educație fizică.

Fără să-și fi prevenit părinții, într-o zi a sărit într-un tren spre Chicago cu gînd să-și caute de lucru și a găsit o slujbă ca agent de vînzări de postavuri în Midwest. Cînd s-a întors să le spună părinților și să-și facă bagajele, Hannah era foarte supărată și i-a interzis să plece. Dar bunicul i-a replicat că o slujbă era greu de găsit în vremurile acelea și că familia ar fi putut să folosească banii pentru facultatea și instruirea medicală a lui Russell. Așa că tata s-a mutat la Chicago. În timpul săptămîinii călătoria de-a lungul Midwest-ului, de la Des Moines la Duluth, apoi venea în Scranton la sfîrșitul săptămîinii pentru a-i înmîna mamei sale cîștigurile. Deși a susținut întotdeauna că plecase din Scranton din motive economice, cred că tatăl meu știa că trebuia să se rupă de Hannah dacă voia să ducă o viață proprie.

Dorothy Howell tocmai venise la o fabrică de textile pentru a căuta o slujbă ca dactilografa, cînd privirea i-a fost atrasă de un comis voiajor, pe numele său Hugh Rodham. S-a simțit atrasă de energia și de siguranța lui de sine, dar și de umorul lui sănătos.

După ce s-au curtat îndelung, părinții mei s-au căsătorit la începutul lui 1942, la puțin timp după ce japonezii

bombardaseră Pearl Harbor. S-au mutat într-un mic apartament din sectorul Lincoln Park al orașului, în apropierea Lacului Michigan. Tata s-a înscris într-un program special al Marinei, numit după campionul de box de categorie grea Gene Tunney, și a fost repartizat la secția navală de pe Mari-le Lacuri, la o oră distanță de Chicago, spre nord. A devenit în scurt timp ofițer de rang inferior, responsabil cu instruirea a mii de tineri marinari înainte de a fi trimiși pe mare, cei mai mulți în teatrul de luptă din Pacific. Mi-a povestit cât era de trist de fiecare dată când trebuia să-și însoțească învățăceii către Coasta de Vest, unde aceștia erau imbarcați, știind că unii dintre ei nu vor supraviețui. După ce a murit, am primit scrisori de la oameni care serviseră sub comanda lui. Adeseori ei adăugau și câte o fotografie a unei anumite promoții de marinari, cu tata stând mândru în față, în centru. Fotografia mea preferată îl arată în uniformă, zîmbind larg, la fel de chipeș, cred eu, ca un star de film din anii 1940.

Tata a păstrat legături strînse cu familia sa din Scranton și și-a dus fiecare copil, cu mașina, acolo pentru a fi botezat în biserica metodistă de pe Court Street, unde se rugase și el pe cînd era copil. Bunica Rodham a murit cînd aveam cinci ani, iar pe vremea cînd am cunoscut-o începuse să orbească, dar îmi aduc aminte că încerca să mă îmbrace și să-mi aranjeze părul în fiecare dimineață. Mult mai apropiată m-am simțit de bunicul meu, care se pensionase deja, după cincizeci de ani de muncă, atunci cînd m-am născut. Era un om blînd și cumsecade, care își purta cu mîndrie ceasul de aur pe un lanț și se îmbrăca în fiecare zi în costum, cu bretele. Cînd venea să ne viziteze în Illinois, își scotea haina de la costum și își sufleca mînele pentru a o ajuta pe mama la treburi în jurul casei.

Tata a fost întotdeauna sever cu copiii săi, dar era mai dur cu băieții decît cu mine. Bunicul Rodham intervenea adeseori în favoarea lor, ceea ce ni-l făcea și mai drag. În

copilarie, frații mei și cu mine am petrecut mult timp în apartamentul său cu două camere de pe Diamond Avenue din Scranton, iar în fiecare vară petreceam cea mai mare parte din luna august în căsuța pe care o construise în 1921, la vreo douăzeci de mile nord-vest de Scranton, în Munții Pocono, cu vedere spre Lacul Winola.

Cabana în stil rustic nu avea încălzire, cu excepția unei sobe din fier pentru gătit, în bucătărie, și nici baie interioară sau duș. Ca să ne spălăm, înotam în lac sau stăteam în marchiza din spate în timp ce cineva turna apă cu găleata peste capetele noastre. Veranda mare din față era locul nostru preferat de joacă și locul unde bunicul juca cărți cu mine și cu frații mei. Ne-a învățat pinacle, cel mai tare joc de cărți din lume, după părerea lui. Ne citea povești și ne-a spus legenda lacului, care, pretindea el, fusese numit după o prințesă indiană, Winola, care se încesase atunci cînd tatăl său nu a lasat-o să se mărite cu un războinic chipeș, dintr-un trib vecin.

Familia mea mai păstrează și astăzi cabana, precum și multe din tradițiile noastre de vară. Bill și cu mine am dus-o pe Chelsea la Lacul Winola pentru prima dată pe cînd nu împlinise încă doi ani. Frații mei petrec o parte din fiecare vară acolo. Din fericire, ei i-au adus și o serie de îmbunătățiri. Acum vreo doi ani au instalat chiar și un duș.

La începutul anilor '50, puțini oameni locuiau pe marginea autostrăzii cu două benzi care trecea prin fața cabanei, iar în munții din spatele casei se mai găseau urși și riși. Cînd eram copii, exploram ținuturile din preajmă, cățărindu-ne pe stînci sau conducînd pe drumurile lăturalnice, pescuind și plimbîndu-ne cu barca pe riul Susquehanna. Tata m-a învățat să trag cu pușca în spatele casei și exersam pe cutii de conserve și pietre. Dar centrul nostru de interes era lacul, dincolo de stradă și în jos, pe poteca ce trecea pe lîngă magazinul familiei Foster. Îmi făcusem acolo prieteni de vară care mă luau cu ei să fac schi nautic sau să vedem filme care erau